



# stryček váňa

dpb  
DIVADLO  
PEPEK  
BEZÚČE



anton pavlovič čechov

# strýček váňa

režie **štěpán pácl**  
překlad **leoš suchařípa**  
scéna **pavla kamanová**  
kostýmy **daniela klimešová**  
hudba **jakub kudláč**  
dramaturgie **daniela jirmanová**

serebrjakov, profesor v penzi . . . . .	<b>norbert lichý</b>
jelena, jeho žena . . . . .	<b>markéta haroková</b>
sofie (soňa), jeho dcera z prvního manželství . . . . .	<b>pavla gajdošíková</b>
vojnická, vdova po tajném radovi . . . . .	<b>marcela čapková</b>
ivan vojnickij, její syn . . . . .	<b>přemysl bureš</b>
astrov, lékař . . . . .	<b>tomáš dastlík</b>
tělegin, zchudlý statkář . . . . .	<b>dušan urban</b>
marina, chůva . . . . .	<b>kateřina krejčí</b>
sluha jigor . . . . .	<b>michal sedláček</b>
hlídač jefim . . . . .	<b>josef jelínek</b>

premiéra 13. prosince 2013 v divadle petra bezruče

## Anton Pavlovič Čechov

- Narodil se 29. ledna (často se uvádí datum 17. ledna – podle juliánského kalendáře) 1860 ve městě Taganrog u Černého moře jako třetí ze sedmi dětí Pavla Jedoroviče Čechova, obchodníka se smíšeným zbožím a jeho ženy Jevgenije Jakovlevny.
- V roce 1876 otec zbankrotoval a ujel do Moskvy, postupně za ním odjela celá rodina, v Taganrodě zůstal pouze Anton Pavlovič, který dokončoval gymnaziální studia. V té době napsal jednu ze svých prvních her: *Darebák Platonov* (orig.název *Bezotcovština*). Vydána byla až posmrtně.
- Po maturitě odjel i Anton Pavlovič do Moskvy a začal studovat medicínu na univerzitě. Musel se starat i o finanční zajištění matky a mladších sourozenců – otec totiž mezitím rodinu opustil. Anton Pavlovič proto začal publikovat své první humoristické texty v novinách a časopisech pod pseudonymem Antoša Čechonte.
- Jeho prozaické dílo zahrnuje povídky a novely, za všechny jmenujme *Dámu s psíčkem*, *Step*, *Mužiky*, *Černého mnicha* či *Rodschildovy housle*. Zvláštní místo mezi prózami zaujímá kniha *Ostrov Sachalin*, popisující cestu po Sibíři a podmínky v trestanecké kolonii, do níž byli posíláni na nucené práce trestanci z celého Ruska.
- Dramatické dílo řadí Čechova mezi nejvýznamnější světové dramatiky. Kromě „velkých“ – čtyřaktových dramát napsal mnoho jednoaktových her, kj. *Výročí*, *Námluvy*, *Svatba*, *Medvěď*.
- První jeho hrou uvedenou v divadle byl *Ivanov* (1887), následoval *Lesní duch*.
- V roce 1896 měla v Petrohradě premiéru hra *Racek*. Při premiéře propadla, Anton Pavlovič

byl zdrcen a neměl chuť do práce na dalších hrách.

- Stěžejní událostí pro Čechova – dramatika bylo založení Moskevského uměleckého divadla (MCHAT) v roce 1897. Jeho zakladateli byli Konstantin Sergejevič Stanislavskij a Vladimír Ivanovič Němirovič-Dančenko, Čechovův přítel, který tak dlouho naléhal, až Čechov svolil k dalšímu uvedení hry *Racek*. Premiéra se konala 17. prosince 1898 a toto datum je teatrology považováno za historické, neboť „toho dne se zrodilo Moskevské umělecké divadlo i Čechovova dramaturgie“.
- O rok později měla v MCHAT premiéru hra *Strýček Váňa* a byla stejně úspěšná jako *Racek* i následující inscenace dramát *Tři sestry* (1901) a *Višňový sad* (1904).
- Divadlo MCHAT se stalo Čechovovi osudným i v záležitostech soukromých; seznámil se tu s herečkou Olgou Leonardovnou Knipperovou. Vzali se v květnu roku 1901. Knipperová byla představitelkou hlavních ženských postav v moskevských inscenacích Čechovových her: Arkadinová v *Rackovi*, Jelena ve *Strýčku Váňovi*, Máša ve *Třech sestřích* a Raněvská ve *Višňovém sadu*.
- Už v mládí se u Čechova projevil první příznaky tuberkulózy. Poslední léta svého života trávil ze zdravotních důvodů na Jaltě na poloostrově Krym, do Moskvy zajížděl příležitostně a se svými blízkými si hojně dopisoval – Čechovova korespondence taktéž vyšla knižně.
- V červnu roku 1904 odjel, doprovázen Olgou, do jihoněmeckých lázní Badenweiler, kde v noci na 15. července (juliánský kalendář – 2. července) zemřel ve věku čtyřiačtyřiceti let.

## Strýček Váňa

Hru *Strýček Váňa* napsal Anton Pavlovič Čechov mezi léty 1889–1895. Dle některých pramenů sám Čechov uvádí, že ji napsal v roce 1890, jisté je ale jen to, že se poprvé objevila roku 1897 v knize jeho sebraných her, spolu s hrami *Ivanov*, *Racek* a jednoaktovkami *Medvěd*, *Labutí píseň*, *Tragéd z nouze* a *Námluvy*. *Strýček Váňa* vznikl přepracováním starší hry *Lesní duch* (1889/1890). *Lesní duch* byl tehdy uveden jedním malým, krachujícím divadlem, propadl a byl stažen po třech reprízách. Přepracovaná verze – *Strýček Váňa* – má mnohem větší dramatické kvality.

Po knižním vydání Čechovových her uvedlo *Strýčka Váňu* několik venkovských divadel. Sám Čechov žádnou z těchto inscenací neviděl. Jedno představení však zhlédl jeho přítel, spisovatel Maxim Gorkij, který Čechovovi napsal, že stejně jako v *Rackovi*, i v této hře se „realismus zdvíhá do oduševnělého a hluboce promyšleného symbolu. Naslouchaje vaší hře, přemýšlel jsem o životě, přinesenému za obět idolu, o upádu krásy do nuzáckého života lidí i o mnohém jiném základním a důležitém“.

Na podzim roku 1899 se chystalo *Strýčka Váňu* uvést moskevské Umělecké divadlo (MCHAT). Čechov se nemohl účastnit zkoušek, nedovoloval mu to jeho zdravotní stav – dojíždět z Jalty by pro něj bylo příliš vyčerpávající. S režisérem Vladimírem Ivanovičem Němirovičem-Dančenkem si však často dopisoval. A s představitelkou Jeleny, herečkou Olgou Leonidovnou Knipperovou, svou budoucí ženou, taktéž.

Dopis O. L. Knipperové, Jalta, 30. září 1899:

*„Plním Váš rozkaz a spěchám odpovědět na Váš dopis, v němž se tážete na poslední výjev Astrova s Jelenou. Píšete, že Astrov se v této scéně chová k Jeleně, jako by do ní byl vášnivě zamilován, že „lpí na tomto citu, jako se tonoucí drží stébla“. To však je nesprávné! Jelena se Astrovovi líbí, je okouzlen její krásou, avšak v posledním jednání už ví, že z toho nic nebude, že Jelena je pro něho ztracena, a mluví s ní v této scéně stejným tónem, jako by mluvil o horku v Africe, a líbá ji jen tak, pro ukrácení chvíle. Zahraje-li Astrov tuto scénu s příliš velkým patosem, tatam bude nálada 4. jednání – rezignování a uklidnění.*

*V Jaltě se pojednou ochladilo, fouká vítr z Moskvy. Ach, jak rád bych jel do Moskvy, moje malá umělkyně! Ostatně, vy máte plnou hlavu starostí, jste v jednom kole, horečně činná, kdepak by Vám záleželo na mně! Můžete mi teď napsat: „Žijem bouřlivě, kamaráde, žijem bouřlivě!“*

*Píšu Vám a dívám se přitom z velikánského okna: mám široký výhled, tak široký, že jej nelze slovy vylíčit. Svou fotografii Vám nepošlu, dokud nedostanu Vaši, ó hadice! Nikdy jsem Vám neřikal „háď“, jak píšete. Vy jste had, a ne háď, obrovský had. Což Vám to nelichotí?*

*Nu dost, tisknu Vám ruku, hluboce se Vám klaním, čelem se dotýkám podlahy, velevážená.*

*Dáreček následuje.“*

Slavná premiéra *Strýčka Váni* v Moskevském uměleckém divadle (MCHAT) se uskutečnila 26. října 1899. Ani premiéry se Čechov nezúčastnil. Po představení, které sklízelo bouřlivé ovace po každém odehraném dějství, mu posílali inscenátoři telegramy, z nichž se o velkém úspěchu své hry dozvídal.

Dopis O. L. Knipperové, Jalta, 30. října 1899:

*„Moje malá, moudrá, hodná umělkyně. (...) Telegramy začaly přicházet 27. večer, když jsem byl už v posteli. Z pošty mi je předávali telefonicky. Probouzel jsem se po každé a běhal k telefonu potmě, bos, celý jsem promrzl, potom, sotva jsem usnul, znovu zvonek a zas. Po prvé v životě mi nedala spát vlastní sláva. Druhý den jsem si dal k posteli předtím, než jsem si šel lehnout, trepky a župan, ale už žádné telegramy nedošly.“*



Konstantin Sergejevič Stanislavskij vzpomíná na inscenaci *Strýčka Váni* v Moskevském uměleckém divadle:

Po úspěchu Racka začala se mnohá divadla shánět po Čechovovi a vyjednávala s ním o provedení jeho druhé hry, *Strýček Váňa*. Zástupci různých divadel navštěvovali Antona Pavloviče doma a on s nimi rozprávěl za zavřenými dveřmi. To nás rozčilovalo, protože jsme si činili nároky na jeho hru. Ale jednou se Čechov vrátil domů vzrušený a rozzlobený. Ukázalo se, že vlivný činitel z divadla, kterému dávno před námi slíbil svou hru, nerad urazil Antona Pavloviče. Ředitel nevěda asi co říci a jak zapříst rozhovor, zeptal se Čechova: „Co teď děláte?“ „Píšu povídky a někdy také hry.“

Co bylo dál, nevím. Na konci schůzky podali Čechovovi zápis repertoárové komise divadla, v němž bylo řečeno mnoho pochvalných slov o jeho hře, přijaté k provedení, ovšem s jednou podmínkou, aby autor předělal konec třetího dějství, v němž strýc Váňa střílí na profesora Serebrjakova.

Čechov rudl rozčilením, když mluvil o hloupém rozhovoru a hned zas, cituje hloupé motivy pro přepracování hry, jak byly vyloženy v zápisu, dlouho se otrásal smíchem. Jenom Čechov se uměl znenadání rozesmát v takovou chvíli, kdy se u něho mohl nejméně očekávat výbuch veselosti.

V duchu jsme triumfovali, poněvadž jsme tušili, že bude na naší ulici svátek, totiž že osud *Strýčka Váni* je rozhodnut v náš prospěch. Tak se také stalo. Hru jsme dostali, z čehož měl Anton Pavlovič neobyčejnou radost. Hned jsme se chopili díla. Musili jsme především využít přítomnosti Antona Pavloviče, abychom se s ním dohodli o autorských přáních. Byť se to

zdálo zvláštní, ale nedovedl hovořit o svých hrách. Upadal do rozpaků, a aby se dostal z trapné situace a zbavil se nás, utíkal se k svému obvyklému rčení: „Poslyšte, vždyť jsem to napsal, je tam všechno řečeno.“

Anebo nám vyhrožoval:

„Poslyšte, nebudu už psát hry. Tohle jsem dostal za Racka...“

A vytahoval při tom z kapsy pětikopejku a ukazoval nám ji a znovu se dlouho zalykal smíchem. Také jsme se nemohli zdržet smíchu. Rozhovor na čas ztrácel svůj věcný ráz. Ale počkali jsme a potom jsme obnovili výslech, dokud Čechov nakonec neučiní narážku náhodně prohozeným slovem na zajímavou myšlenku hry nebo na originální charakteristiku svých hrdinů. Tak jsme na příklad hovořili o roli strýčka Váni. Bylo zvykem domnívat se, že strýček Váňa jako správce statku profesora Serebrjakova musí nosit tradiční divadelní kostým statkářský: holínky, čepici, někdy bičik v ruce, protože se předpokládá, že statkář objíždí panství na koni. Ale Čechov se rozcítil:

„Poslyšte,“ durdil se, „vždyť je tam všechno pověděno. Nečetli jste hru.“

Nahlédli jsme do originálu, ale nenašli jsme tam žádné pokyny, nepočítáme-li několik slov o hedvábné vázance, kterou nosil strýček Váňa.

„Tak vidíte, všechno je tam napsáno,“ ujišťoval nás Čechov.

„Co je tam napsáno?“ nechápali jsme. „To o hedvábné vázance?“

„Inu, ovšem! Poslyšte, má přece nádhernou vázanku, je to vybraný, ušlechtilý člověk. Vždyť to není pravda, že naši statkáři chodí v namaštěných holínkách. Vždyť jsou to vzdělaní lidé. Pěkně se oblékají. V Paříži. Vždyť jsem to všechno napsal.“

Tato nepatrná narážka zrcadlila podle mínění Antona Pavloviče celé drama, drama soudobého ruského života: Neschopný profesor, kterého nikdo nepotřebuje, žije si blaze. Nezaslouženě se těší přehnané pověsti proslulého učenice, stal se modlou Petrohradu, píše hloupé vědecké knihy, do kterých se začtla stará Vojnická. V záchvatu obecného nadšení i sám strýček Váňa podléhal nějaký čas jeho kouzlu, pokládal ho za velkého člověka a pracoval na něj nezištně na statku, aby podporoval proslulého muže. Ale ukázalo se, že Serebrjakov je mýdlová bublina, která neprávem zaujímá vysoké postavení, kdežto živí, nadaní lidé, strýček Váňa a Astrov, zatím zahrabávají svůj život v zapadlých koutech širé nespořádané Rusi.


Po rozhovoru s Antonem Pavlovičem sdružil se vnější obraz strýčka Váni, nevím proč, v mé představě s obrazem P. I. Čajkovského.

Je těžko uvěřit, že po premiéře Strýčka Váni jsme se sešli v úzké společnosti v restaurantu a prolévali tam slzy, protože podle úsudku všech představení nemělo úspěch. Ovšem čas vykonal své dílo. Představení bylo uznáno, hra se udržela dvacet let na repertoáru a stala se známou v Rusku, v Evropě i v Americe.

*(K. S. Stanislavskij: Můj život v umění)*



„Čechovovy hry se vyznačují vypravěčskou tendencí. Jsou to romány, které se přeměnily ve hry, probíhají v nich před námi historie lidských životů. Minulost, přítomnost, budoucnost hrdinů, rozvíjení jejich osudů a charakterů vyvstává před námi s takovou plností, jak tomu bývá v románech.“ (V. Jermilov)



V mnoha povídkách a dramatech A.P. Čechova vystupují postavy lékařů. V Rackovi doktor Dorn, ve Třech sestřích doktor Čebutykin, ve Strýčku Váňovi doktor Astrov. Čechov, který byl sám lékařem, vepsal do těchto postav jistě i mnohé své vlastní zkušenosti, zážitky a pocity.

**Životopis napsaný Antonem Pavlovičem Čechovem osobně, na Jaltě 11. října 1899:**

Já, A. P. Čechov, jsem se narodil 17. ledna r. 1860 v Taganrogu. Nejdříve jsem navštěvoval řeckou školu při kostele cara Konstantina, později taganrožské gymnázium. V roce 1879 jsem vstoupil na lékařskou fakultu Moskevské univerzity. O jednotlivých fakultách jsem měl naprosto nejasnou představu a lékařskou fakultu jsem si zvolil zcela náhodně, čehož jsem však nikdy nelitoval. Už v prvním ročníku jsem začal psát do týdeníků a do novin a mé literární zaměstnání mělo už tehdy počátkem osmdesátých let profesionální ráz. V roce 1888 jsem dostal Puškinovu cenu. V r. 1889 jsem jel na ostrov Sachalin, abych napsal studii o naší trestanecké kolonii a o donucovacích pracovnách. Za 20 let své literární činnosti jsem napsal přes 300 tiskových archů povídek a novel,

nepočítaje v to soudní zprávy, recenze, fejetony, poznámky, různé noticky, psané pro noviny den ze dne, příležitostně, což by se dnes dalo těžce sehnat a vynajít. Psal jsem též divadelní hry.

Není pochyby, že studium medicíny mělo velký vliv na mou literární činnost; značně rozšířilo oblast mých pozorování, obohatilo mé znalosti, jejich skutečnou cenu pro mne jako spisovatele může pochopit jedině ten, kdo je sám lékařem; usměřňovalo mě též a patrně díky medicíně jsem se vyvaroval mnohých chyb. Poznatky získané studiem přírodních věd a vědecká metoda mě vždy učily být ve střehu a snažil jsem se jednat na základě vědeckých faktů, a kde to nebylo možné, raději jsem vůbec nepsal. K beletristům, kteří se staví k vědeckým faktům odmítavě, já nepatřím; nechtěl bych patřit ani k těm, kteří ke všemu přicházejí svým vlastním rozumem.

Co se týče medicínské praxe, už jako student jsem pracoval ve voskresenské zemské nemocnici u slavného zemského lékaře P. A. Archangelského, později jsem byl krátkou dobu ve zvenihorodské nemocnici. V letech, kdy řádila cholera (1892-93) jsem řídil melichovský úsek serpuchovského újezdu.



Ruského skladatele, dirigenta a klavíristu Sergeje Rachmaninova inspiroval Sonin monolog z konce 4. dějství Strýčka Váni ke složení romance *Мы отдохнём* (1906; v překladu Leoše Suchařípy, z něhož vycházíme v naší inscenaci „Uleví se nám“). Byla to tehdy věc ne zcela obvyklá, aby skladatel napsal skladbu podle textu prozaického, nikoli básnického.

**Соня:**

Мы отдохнём!  
Мы услышим ангелов, мы увидим всё  
небо в алмазах, мы увидим, как всё  
зло земное, все наши страдания  
потонут в милосердии, которое  
наполнит собою весь мир, и наша  
жизнь станет тихой, нежною,  
сладкою, как ласка. Я верую, верую...  
Мы отдохнём!  
Мы отдохнём!

**Соňa:**

Uleví se nám!  
Uslyšíme anděly, všude bude plno  
světla, uvidíme, jak všechno zlo téhle  
země, všechno naše utrpení  
se rozplyne v milosrdenství, které  
se rozestře nad celým světem,  
a poznáme život tichý, něžný a sladký  
jako píseň. Věřím tomu, věřím.  
Uleví se nám!  
Uleví se nám!



„V celé Čechovově tvorbě se nenajde postava, se kterou by Čechov naložil krutěji než s chudákem Vojnickým.“ (Jovan Hristić)

### A. P. Čechov - ekolog

**Astrov:** Topit můžeš rašelinou a stavět z cihel. Ostatně, prosím, kácej si les, když to potřebuješ, ale nemusíš ho plundrovat. Ruské lesy úpí pod sekerou, hynou miliardy stromů, pustnou domovy zvířat a ptáků, mělčí a vysychají řeky, nenávratně mizí nádherná krajina, a to všechno jen proto, že lenoch nemá dost filipa, aby se sehnul a sebral palivo ze země. Jenom nerozvážný barbar dokáže všechnu tu krásu spálit v kamnech, ničit to, co nemůže stvořit. Ale člověk je nadán rozumem a tvůrčí silou, aby rozhojňoval to, co je mu dáno, jenomže dodnes netvoří a pouze ničí. Lesů den ze dne ubývá, řeky vysychají, divoká zvěř vymírá, klima se kazí a zítra bude země zase chudší a odpornější. (Vojnickému) Ty se na mě díváš ironicky a všechno ti to připadá směšné... Možná že je to opravdu poněkud nenormální, ale já když jdu kolem lesa, který jsem zachránil před vykáčením, nebo když poslouchám, jak šumí můj mladý les, který jsem vysázel vlastníma rukama, uvědomuju si, že i podnebí je trošičku v mé moci a že bude-li člověk za tisíc let šťastně žít, tak to bude trošičku i mojí zásluhou. Když zasadím břízku a potom vidím, jak se zazelená a kolébá ve větru, cítím takový příliv hrdosti...

Monolog doktora Astrova je napsaný před zhruba 120 lety. Změnilo se od té doby něco?







inspice **Michal Weber** / náповěda **Michaela Krejčí** / rekvizity **Marie Křehlíková** /  
garderoba **Lenka Králová** / vlásenky **Michaela Kadlecová** / světla **Jiří Müller** / zvuk  
**Pavel Johančík** / šéf výroby **Petr Gavenda** / jevištní mistr **Filip Kapusta** / technika  
**Pavel Kresta, Pavel Ruml, Pavel Dvořák**

program vydala divadelní společnost Petra Bezruče, s.r.o., ke druhé premiéře sezóny  
2013-2014 / textová část programu **Daniela Jirmanová** / fotografie **Petr Hrubeš,**  
**Tomáš Růta** / grafický návrh plakátu a programu **Lukáš Horký** / vytiskl proprint, s.r.o.,  
český Těšín

**Divadlo Petra Bezruče** provozuje **Divadelní společnost Petra Bezruče** / ředitel **Jiří  
Krejčí** / umělecký šéf **Štěpán Pácl** / manažer **Tomáš Suchánek** / dramaturg **Daniela  
Jirmanová** / tajemnice uměleckého provozu **Patricia Glinská** / produkce **Michaela  
Kubicová** / divadlo je provozováno za finanční podpory statutárního města Ostrava /  
autorská práva překladu zastupuje dílna, divadelní, literární a audiovizuální agentura,  
krátkého 1, 190 00 Praha 9 / inscenace vznikla za finančního přispění ministerstva  
kultury ČR

**OSTRAVA!!!**



